

Frankofónia Magyarországon

Gálffy László – Sáringer János (szerk.):
*Fehér Lovag: tanulmányok Csernus
Sándor 65. születésnapjára. Lazi
Könyvkiadó – SZTE BTK Középkori
Egyetemes Történeti Tanszék, Szeged,
2015. 468 oldal*

A *Fehér lovag* című tanulmánykötet Csernus Sándor, a Szegedi Tudományegyetem Középkori Egyetemes Történeti Tanszék októjának hatvanötödik születésnapjára köszöntésére jelent meg. Pályatársai, tanítványai és barátai tisztelegnek a mester előtt, akinek a neve a hazai történettudományban és középkorkutatásban szinte összeforrt a frankofónia fogalmával. Elöljáróban fontos kiemelni, hogy ez a *Festschrift* igen reprezentatív mennyiségű, mintegy 43 írást tartalmaz – magyar és francia nyelven. Az elemzések nem csupán francia vonatkozású témákat tárgyalnak, hiszen a kora középkortól akár a 21. századot is érintve igen széles spektrumon mozogva nyújtanak sokszínű képet. A kötet kronologikus sorrendben közli a tanulmányokat, az alábbi recenzió azonban tematikus egységenként igyekszik áttekinteni a kötetet, elsősorban a francia vagy középkori vonatkozású írásokra koncentrálva, de nem elhanyagolva a más korszakok elemzéseit.

Elősként a francia–magyar összefüggések témakörében Seláf Levente, Csernus Sándor nyomán haladva, egy krónikaértelmezést jár körül. A 15. századi burgundi diplomata és krónikás, Olivier de la Marche két írásának magyar vonatkozásaiból kiderül, hogy miként kapcsolódik össze a trójai eredetmitosz a szerző Habsburgokat pártoló ideológiájával és az abból fakadó Hunyadiakat érintő ellenérzéseivel. Az allegorikus jellegű *Chevalier delibéré*-ben (vagyis az *Eltökélt lovagban*) V. László és Hunyadi János is a történelem nagyjai között szerepelnek, de velük szemben Hunyadi Mátyásról már pejoratívabb képet fest a történetíró.

A szövevényes 15. század, azon belül is leginkább az 1460-as évek diplomáciai kapcsolatainak mélyére ástott Györkös Attila. Kiemeli, hogy II. Piusz pápa eltökélte, hogy létrehoz egy török-ellenes szövetséget, melybe megnyerte Velencét, amihez Burgundia és kezdetben a csehek is közeledtek. Ám XI. Lajos francia uralkodó itáliai érdekkellentéi miatt végül nem adta be a derekát. Ebben a közegben létrejött két szövetség: a velencei–magyar–pápaság–burgundi és a cseh–lenygel–francia. II. Piusz pápa halált követően az egyedül aktív magyar–velencei szövetség sem ért el tartós sikereket, és a szövetségek szétestek – így az egységes Európáról szőtt tervek is. A nemzetek közötti érintkezésekkel foglalkozik a 10–11. századi vonatkozásban Zimonyi István és Font Márta az 1013-as merseburgi események tükrében. A művészettörténeti elemzéseket két francia nyelvű tanulmány szemlélteti, így Tóth Ferenc a jáki templom és a titokzatos Villard de Honnecourt kapcsolatát mutatja be, Bárány Attila pedig a francia Szent Mihály Rend és Tegledi István sírja közti összefüggéseket tárgyalja. A korai középkori egyházi és reformációt érintő kérdéseket Jean Bérenger, a Sorbonne professzor emeritusa járja körül, míg az újkori szekcióból Tverdota György Krúdy-elemzése emelhető ki, aki párhuzamba állítja a tárgyalt művet francia szépirodalmi példákkal.

Novák Veronika szintén a késő középkori francia krónikairódművet használta fel a 15–16. századi szerzők körében kialakult halálkép bemutatására. Míg a korábbi időkben a halált általában csaták és járványok kapcsán jelenítették meg, a középkor végére egyre gyakrabban találni részletes leírásokat kivégzésekről, különféle büntényekről és balesetekről. Ez a hangsúlyeltolódás a párizsi városi krónikákban a vallásgyakorlaton kívül az igazságszolgáltatás gyakorlatának változásaiban is keresendő, és nem független

a haláltánc képzőművészeti ábrázolásaitól sem. A krónikaszövegeken túl a francia középkori irodalmat Rajnavölgyi Géza 12. századi Marcabru keresztes ének fordítása prezentálja. Penke Olga tanulmánya a francia–magyar fordítói attitűdöt vizsgálja egy 1791-es Voltaire írás kapcsán, szintén a felvilágosodás korát idézi Kecskeméti Károly írása, mely a korabeli franciaországi filantróp mozgalmat követi nyomon.

Későbbi francia–magyar vonatkozást vizsgál Ablonczy Balázs a Párizsi Magyar Intézet 20. század eleji kezdeteinek felvázolásával. Az 1927-ben létrejött irodát az egyre növekvő számú magyar diák párizsi jelenléte indokolta, és Ablonczy kiemeli, hogy az első igazgató, Molnos Lipót tevékenysége a szakirodalomban eddig elhanyagolt terület volt. A kezdeti nehézségek ellenére – a húszas évekbeli Magyarország negatív megítélése, az állandó épület hiánya, illetve az 1940-es évek német megszállása – a lassan kivívott elismerés nem maradt el, és az intézet tanulmányi központtá válhatott, mely ma is aktív támogatója a Párizsban tanuló magyar diákoknak.

Egy 19. századi érdekességről szól Kökény Andrea mélyfúrása, melyben a francia író, Frédéric Gaillarde 1839-es texasi útján keresztül szemlélteti a francia–amerikai szálakat. Gaillarde-ot főleg a belpolitika, a diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatok érdekelték, de Texas jövőjére vonatkozóan is értekes megfigyeléseket tett. Kifejezetten fontosnak vélte a francia–texasi kapcsolatok ápolását, de az azokhoz fűzött várakozásai végül negatív eredménnyel zárultak. Korban hasonló időszakot jár körül Deák Ágnes, aki egy sajátos forrástípusra, a forradalmi ima műfajára idéz példát a 19. századi Magyarország területéről, ami a III. Napóleonhoz való közeledés jelenségét illusztrálja.

A középkori francia vonatkozásokra újabb példa Szalontai Csaba tanulmánya, melyben egy 15. századi burgund lovag úti élményeinek magyar vonatkozásaira fókuszál. Bertrandon de la Brocquière útja során Belgrádnál átkelt a Dunán, de az áradások miatt

kénytelen volt módosítani útvonalt, így végül Szegeden keresztül kellett továbbhaladnia. Az elemzésből kiderül, hogy egyrészt Szegedre vonatkozó egyedülálló forrással van dolgunk, az általa feljegyzett adatok várostörténeti szempontok mellett – többek között, hogy Szeged nem rendelkezett városfallal – környezettörténeti forrásként is felhasználhatók, például az árvizeket illetően. A középkori-koraújkorú útleírások más területekről is hasznos adalékokkal szolgálhatnak a történészek számára, így például a 17. századi, szintén francia Guillaume Levasseur de Beauplan ukrainai úti élményeit követhetjük végig Varga Beáta tollából. Szintén a dél-magyarországi vizsgálódásokhoz kapcsolható Petrovics Istvánnak a középkori Pécs sajátosságait összefoglaló írása is, aki a Kubinyi András-féle várostörténeti szempontokon végighaladva deríti ki, hogy miért foglalhatott el jelentős helyet a középkor végén a másodrendű városok kategóriáján belül Pécs.

Szintén a 15. századi Dél-Magyarországra kalauzolja el olvasóit Galamb György, a középkori eretnekség világába. A szerző a prágai egyetemet megjárt diákok hatása mellett Marchiai Jakab ferences prédikátor eretnekek elleni tevékenységét vizsgálja. Galamb György kiemeli – mintegy revízió alá véve a korábbi marxista jellegű megközelítéseket –, hogy az eretnek mozgalmak még nem kapcsolódtak össze a társadalmi elégedetlenségekből fakadó megmozdulásokkal. Megerősítve például Kardos Tibor korábbi álláspontját, arra a következtetésre jut az *Articuli husitarumból* vett példákra támaszkodva, hogy a Délvidéken elsősorban a kelyhes irányzat jelenléte volt erőteljes.

E régióhoz kapcsolódóan említhetjük Marjanucz László tanulmányát, mely a Temesi Bánság 18. századi történetére vonatkozó historiográfiáról nyújt áttekintést. Elsősorban a legényegesebb monografikus feldolgozásokat értékeli (Szentkláray Jenő, Pesty Frigyes vagy Baróti Lajos munkáit). Az északi országrészre ugorva, a középkori gazdasági viszonyokat Draskóczy István vizs-

gálja, a Krakkó–Buda–Kassa és Árva megyéket érintő tanulmányában. A kötetben a gazdasági kérdések még visszatérnek a piaci rendszer újkori elméleteit és szövevényes rendszereit elemző Pászka Imre révén.

Egy a „mások szemével” jellemezhető csoportban Székely Melinda Orosius történetíró művét boncolgató cikkén keresztül láthatjuk Rómának a gótokra – jelen esetben Athaulfra – gyakorolt hatását és a birodalom 5. század eleji állapotát. Mivel Orosius saját véleménye is kivehető munkájából, így Székely Melinda úgy véli, hogy az általános elképzeléssel szemben Orosius barbárellenessége differenciált, minden esetben az együttélést és az Örök Város sorsát tartotta szem előtt. Sághy Marianne korban is hasonló vonatkozású írása az Ágoston-féle *Vallomás*okban elemzi a római irodalom első női életrajzát. Nyelvészeti szempontokat is alkalmazott Polgár Szabolcs, aki a középkori latin forrásokban vizsgálja a *turci* népnév előfordulását, valamint Balogh László, aki egy bizánci forrásban felbukkanó türk kifejezésnek jár utána. Kifejezetten figyelemfelkeltő címmel írta meg Ötvös Péter egy korújkori nyelvi töredéket boncolgató elemzését a közismert „védőbástya toposz” szempontjából. Az ünnepelt által közreadott francia forrást, Robert de Clari beszámolóját hasznosította Kovács Szilvia a kunokat érintő írásában.

Hazai viszonylatban igen érdekes hiányt pótol Noël-Yves Tonnerre francia szempontú írása, melyben azt a tényt igyekszik némileg árnyalni, hogy a 19. századi francia historiográfiában a magyar történelem nem számított igazán gyakori témának. Tonnerre bemutatja a hazájában is kevésbé ismert Charles-Louis Chassin történész azon útját, melynek végeztével a magyar történelem megírására vállalkozott. A korban megszokott hősies és dinamikus hangvételű szintézise a magyarok történetét a honfoglalástól a 19. századig követi nyomon. A honfoglalás mellett helyet kaphatott Attila, valamint a két kulcsmomentum: a kereszténység felvétele és Hunyadi János törökökkel vívott

háborúja. A 19–20. századi francia külpolitikai érderendszer kerül terítékre Ferwagner Péter Ákos írásában, mely egy 1908-as párizsi szerzeményben, Libanonban vizsgálja a nacionalizmus problémáját.

A kora újkori elzászi – így elsősorban strasbourgi és hagenai – nyomtatványokban magyarokról közvetített képre fókuszál Monok István. Írásából kiderül, hogy a korabeli egyetemi tanárok, értelmiségiek egyfajta nemzetközi diskurzus részesei voltak, így például a humanista Zsámboky János, Temesvári Pelbárt vagy Laskai Osvát. A magyarokról kialakított kép másik véleményformáló tényezőjét természetesen a törökök elleni háború jelentette.

A hatalomgyakorlás ceremóniáját, Árpád fejedelem pajzsra emelését mutatja be széles történeti kontextusban Tóth Sándor László. Mivel egyedül a *De administrando Imperio*-ban található meg ennek leírása, fontos kérdés, hogy a szertartást miként kell értelmezni. Tóth úgy véli, hogy a kazár követek fontos szerepet játszottak benne és a pajzsra emelés eredetét vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy a germánoktól a bizánci átvételen keresztül jutott el a kazárokhoz és így a magyarokhoz. De az egyébként több helyen is megtalálható rítus (mely a frankok között is népszerűségnek örvendett) vizsgálata nem tekinthető lezárt kérdésnek. Tóth hangsúlyozza, hogy egyértelműen fejedelmi beiktatásként kell azt értelmezni, és a köztudatba beitatódott jelenlétét mutatja például a 18. században II. Rákóczi Ferenc pajzsra emelése. Nem utolsósorban a Rákóczi-korhoz, pontosabban a szabadságharchoz kapcsolódik a modern mérnöki kultúra elterjedése is, aminek részleteit Kövér Lajos vizsgálta, illetve a tudományon túl a felvilágosodás korának kulturális életébe cseppen az olvasó Pál József Mozart elemzésén keresztül.

A 20–21. század eseményei sem maradnak említés nélkül a kötetben, mivel a szerzők Algériától Franciaországig körbejárják a szocializmus korszakát, erről J. Nagy László, Vukman Péter és korábbi időszak vonatkozásában Romsics Ignác és A. Saji Enikő ér-

tekeznek. Az 1920-as évek Dél-Amerikájáról Fischer Ferenc munkájából tájékozódhatunk, a spanyol követséggel és külügyi problémákkal pedig Anderle Ádám foglalkozik. A jelenkori politika egyes szegmenseit Nagy Miklós, Szász Géza és Kiss Barnabás tanulmányai érintik.

Összességében megállapítható, hogy a kötet nem csupán egy témakör vagy korszak témáit dolgozta fel, és nagy érdeme, hogy hazai és nemzetközi viszonylatban is széles spektrumon mozognak a tanulmányok. Az alábbi recenzióban kijelölt tematikák – a Délvidék vizsgálata, a francia–magyar kap-

csolatok vagy a „mások szemével” terület – izgalmas betekintést nyújtanak az egyazon témakörön belüli kutatási területekre, igaz, ez a sokszínűség szinte zavarba ejtő is lehet. Végezetül érdemes megemlíteni, hogy a könyv borítója látványos eszközzel megragadja az olvasó figyelmét, ugyanis a címben említett Fehér lovag, túl az ünnepelthez kötődő szakmai utaláson, vizuális hatásával valóban főszereplőjévé válik a tisztelgő kötetnek.

FÁBIÁN LAURA